

מעגלים של השגחה

מבחר יצירות בנושא סיבובים ועיגולים מרכיבות תערוכה שהוקדשה לחנוכה בתל אביב. העבודות הטובות מעניינות וקוראות למחשבה אף אם החוט המקשר ביניהן מעט מאולץ

אם מישהו היה שואל אותי לאיזה ממועדי השנה קשורים סיבובים ועיגולים, בלי להתבלבל הרבה הייתי חושב על סוכות. בסוכות מקיפים את המזבח או את הבימה בבית הכנסת, וגם ההקפות בשמחת תורה קשורות לעניין. בנוסף, מגילת קהלת על אופייה המעגלי וה"אין חדש תחת השמש" ו"כל הנהרות הולכים אל הים והים איננו מלא" נקראת בסוכות (על ידי האשכנזים). אבל אצל שירה פרידמן, אוצרת התערוכה "סיבה ומסובב" בגלריית נווה שכטר בתל אביב, מוטיבים אלה מתקשרים דווקא לחנוכה. סיבוב הסביבון התקשר אצלה לנושא וכך נולדה התערוכה שלפנינו (אם הייתם מתעקשים בכל זאת לשאול אותי הייתי אומר לכם שחנוכה הוא בכלל חג ליניארי. נרות החנוכה מוסיפים

בהן צורת העיגול כדי להכניסן לתערוכה. לבל נטעה, מדובר בעבודות טובות, אבל בחלקן הורגש שהחיבור מעט מאולץ.

כבר בכניסה לחלל הגלריה אנחנו יוצרים סיבה ומסובב, כפשוטו. חיישן תנועה המחובר לעבודה Paper Chase של ענבל הופמן קולט את הנכנס לחלל ומפעיל מנוע המסובב גלגל – ספק גלגל ענק ספק גלגל מים בטחנת קמח. בסיבובים הראשונים של העבודה ניתן לראות רק את תנועת הסיבוב והפרטים נעלמים לחלוטין, אך אז נדלק פנס ומאיר נקודה ספציפית בעבודה, נקודה שבה בעצם הקסם מתרחש. דפי הגלגל כמו רודפים זה אחרי זה ועל כל אחד מהם הודבק מעין ג'ונגל מתורבת קטן. מבט על העבודה כשמונעה מכובה יגלה לנו דגם כמעט ילדותי של גינה, אך הסיבוב הבלתי פוסק של הגלגל יוצר תנועה מתמדת של צמיחה וקמילה של הצמחים בגינה. "טבע" לבן וממושטר העשוי ניירות קטנים, אך מנסה ללא הפסק לצמוח ולצאת מהגבולות שהוכתבו לו על ידי האמנית.

העבודה היא בעצם פיתוח של טכנולוגיית האנימציה הבסיסית ביותר (זאת שהיינו מציירים בשולי המחברת), שבה מספר רב של ציורים עוברים מהר ויוצרים תנועה, אך פה נוסף הן האלמנט התלת ממדי והן הגלגל, שמחזיר את אותן תמונות שוב ושוב. אפשר לומר שהעבודה הזו היא התשובה של עולם האמנות ל"גיפים", אותם סרטונים בני שתיים-שלוש שניות החוזרים על עצמם בלופ ומציפים את הרשתות החברתיות.

ייצוג לתעשה מרכבה

נדלג על כמה יצירות נהדרות מפאת קוצר היריעה ונעבור לעבודה שלדעתי היא הטובה ביותר בתערוכה, עבודה שאני חייב להודות שכמעט החמצתי בשל הגובה שבו היא תלויה. מתקרת החלל הפנימי בגלריה משתלשלת "מנרלת שוורים" – עבודתה של רותם ריבק, ריבק מתעסקת לא מעט ב"מעשה מרכבה" ובעיקר בצורת השור בתוך המכלול הזה. שור הוא ייצוג של הכוח הגולמי הגלום בטבע, אך בניגוד לאריה הטורף ודורס – השור

והולכים והמספור הברור מתגלה גם בקריאת קרבנות הנשיאים. בסוף, אתם יודעים, חנוכייה עגולה פסולה).

הסיבה לכל דבר שקורה

החלל שבו פועלת גלריה שכטר בתל אביב הוא כמעט "קובייה לבנה" (צורתה הפשוטה והנקייה של הגלריה למן העת המודרנית), אך הקמרון הצולבים של אבני הכורכר בתקרתו של החלל מרמזים על מבנה עם היסטוריה קצת שונה מהמקובל בעיר העברית הראשונה. הגלריה הוקמה בשנת 2012, אך הבניין שבו היא נמצאת הוקם בשנת 1886 על ידי פרנץ לורנץ כחלק מהמושבה הגרמנית ביפו. בבית פעל בית קפה שהיה מקום מפגש פופולרי ובו נהג לשבת ש"י עגנון בתקופת מגוריו בשכונה. בנוסף לבית הקפה פעל במקום ראינוע.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה גורשו בעליו של הבית, בעלי האזרחות הגרמנית, ובית הקפה המשיך לפעול בשכירות. לאחר הקמת המדינה פעל במקום "בית החייל" של תל אביב. בשנת 1975 נעזב המקום על ידי האגודה למען החייל והמבנה עמד נטוש שנים ארוכות עד שבשנת 2010 נרכש על ידי מכון שכטר למדעי היהדות, וזה הקים במקום את מרכז התרבות "נווה שכטר". במקום פועלים בית כנסת קונסרבטיבי ובית קפה ומתקיימים בו אירועים שונים. בחלק מקומת המרתף, בחלל קטן שאולי שימש מחסן של בית הקפה וכנראה נשאר שריד ממבנה שהיה במקום עוד לפני הקמת הבית הנוכחי, הוקמה גלריה קטנה לאמנות יהודית עכשווית. רוב התערוכות בגלריה עוסקות בנושאים על בסיס מעגל השנה, והתערוכה הנוכחית, "סיבה ומסובב", נקשרת כאמור לחנוכה.

החוט הקושר את כל העבודות בתערוכה קצת חמקמק. שם התערוכה והטקסט האצור בה רומזים לתערוכה שעוסקת בעניין ההשגחה בעולם, במסובב ברוך הוא ובסיבה לכל דבר שקורה פה. בחלק מהעבודות זה יושב מצוין, לא כי זהו בהכרח הפירוש האפשרי היחיד בעבורן, אלא כי הן יכולות להתקשר לשפה זו. בעבודות אחרות זה פחות עובד. נראה שחלק מהן נבחרו רק על בסיס צורני, כאילו די שהייתה קיימת

« המשך מעמ' 7

יער, שזה אינסוף. היער הוא אינסוף, הנהר הוא אינסוף, אבל הוא לא סתם זורם, אלא טוחן בשביל כל העולם, והנפח עושה כלים לכל העולם.

”יש כאן זיקות ברורות לקבלה – הרעיון של האינסופיות הזו שמקיפה אותנו, שאנחנו נוגעים ולא נוגעים, והנפח, שהוא בוודאי הצדיק, רואג לכל העולם כולו. זו הסידרת. כל מה שהסידרת אומרת מאוד קרוב לליבי, אולי מפני ששני הסבים שלי היו חסידים, אבל גם בגלל הסיפוריות. מרבי נחמן למדתי איך לספר סיפור. הוא אמר גדול מאוד, וזה ניכר כבר כאן. עד לתקופתו אנשים לא ידעו לספר, ואילו הוא ידע. רבי נחמן הוא המורה שלי לכתיבה”.

אתה מרגיש שהסידרת נותנת לך מענה מסוים?

”לא בהכרח. בחסידות אני לא מחפש פשר, אני מחפש את החוויה. יש כאן חוויות גדולות. רבי נחמן חי חוויות גדולות, שלא בהכרח קשורות לא-לוהים. אלה הן חוויות רליגיוזיות מאוד, משום שהן מתייחסות למשהו שהוא מעבר. ככלל, מטבעי אני לא יצור ששואל ועונה. אני יצור שאוהב להתרשם, אוהב להזדהות, אוהב להתקרב. המכונה הרציונלית לא עובדת עליי, תודה לא-ל. אם זה יפה, אני מתפעל מזה. אם מישו הולך להתפלל כל יום, אני שמח איתו. אם אחר אינו רוצה להתפלל – גם איתו אני שמח”.

איך אתה רואה את המוות?

”המוות הוא מסתורין גדול עבורי. למה חברי מת ואני חי? האם הוא סיים את תפקידו בעולם הזה ואני לא? מה תפקידו? אני לא חי בהפרדה בין החיים והמתים. כל אלה שהיו קרובים לנפשי חיים איתי כל הזמן. הם לא פרודים ממני. הם איתי כל הזמן. ובכל זאת, זה מסתורי. אני חושב על המוות בעיקר בהתבודדות. אני אוהב להתבודד. זו לא נורמה דתית מחייבת, אלא משהו שאתה לוקח על עצמך כי אתה אוהב את זה, כי אתה זקוק לזה. בהתבודדות, אני יכול להרגיש באופן חופשי קולות אחרים לא מתעריבים בתוכי. אני עם עצמי, ואני יכול להתפעל ממה שאני רוצה להתפעל. ויש גם, מדי פעם, איזה דין וחשבון על מה שאני עושה או לא עשיתי. זה מעשיר אותי”.

נוכחות בכל אתר

אתה כועס על עצמך?

”בוודאי שאני כועס על עצמי. עשיתי כל מיני שטויות בחיים שלי, כמו כולם. אני לא צדיק, אני בשר ודם. אם אעשה רשימה של החטאים שלי, זו תהיה רשימה ארוכה. כלפי עצמי אני חמור יותר, מפני שאת עצמי אני מכיר ומה שעשיתי או לא עשיתי אני יודע. ואני גם חושב על היום שאעבור מן העולם. 'שיוויוני ה' לנגדי תמיד' – אני מושה לנגדי גם את המוות. זה מוזר, לפעמים אני חושב על כך שאני כבר יותר מכפליים מגילה של אמי. היא נרצחה כשהיא הייתה בת 30, ואילו אני בן 81. איך יהיה כשניפגש? היא נשארה צעירה ואני מבוגר. זה מפגש מוזר”.

אתה מאמין שתיפגשו?

”אני נפגש עמה כל יום. זו לא בעיה”.

דיברת קודם לכן על אהבת האדם שהוריד הטמיעו בך.

יש בך גם כעס על אנשים? שנאה?

”לא הרבה. מטבעי אני לא שונא, אף שאפשר מדי פעם להכעיס אותי. אבל התחושה של שנאה כמעט לא קיימת אצלי. אל תחשבו אותי לצדיק – אני לא אומר את זה מצדיקות, זה פשוט לא קיים אצלי. אני חושב שכל סופר אמיתי חייב לאהוב בני אדם. זה החומר שלו. אני אוהב אנשים, לא חשוב באיזו דרגה הם נמצאים. בני אדם טובלים, וגם אני טובל – זה גורלנו – ואין טעם לקום בבוקר ולומר: עכשיו אשנא את זה ואת ההוא. הרבה אנשים עשו לי רע, אבל האם אקום בבוקר ואשנא אותם? הוזהר אומר: 'לית אתר פנוי מיניה' – אלוהים נמצא בכל אתר ואתר. התפיסה הזו קרובה מאוד אליי”.

”אלוהים מצוי בעולם כולו: הוא מצוי בבני אדם, כבעלי חיים, בצמחים. אני מרגיש את זה. אני קם בבוקר, יש שמש, יש אור, יש בני אדם. אני מרגיש איך בכל דבר בבריאה יש משהו טוב ויפה”.

1. סגילת לנדאו, עמידת ראש, 2016, ברונה
2. רותם ריבק, מנדלת שוורים, 2015, דשא ועיסת נייר על בסיס שדליר ישן
3. נתן פרינק, צלחת גרעינים, 2013, שמן על בד
4. רותם ריבק, אופן בתוך אופן, 2014, סטילס מתוך עבודת וידאו ארט
5. אינגה פונר קוקוס, קידוחי ידע, 2015

גותיות) וכנראה שהיא אכן העבירה תחושה כזאת כשהוצגה בעבר בגדול על קיר שחור, אבל בתערוכה הזאת העבודה מוקרנת בתצוגה קטנה מאוד על קיר אבני כורכר בתוך גומחה שיוצאת מחלל הגלריה. בצורת ההצגה הזו, לא רק שקל מאוד להחמיץ את העבודה במהלך הביקור, אלא שהאפקט שלה חלש משמעותית. מעבודה מונומנטלית שפותחת חלון לעולם אחר, היא הופכת להיות הערת אגב קטנה על קיר שולי”.

עבודה מעניינת אחרת היא העבודה "הארץ הדרומית הלא נודעת" של אלה ליטביץ. ליטביץ יצאה למסע בעקבות דגימות אדמה מכל המדינות שבעלי אורחות ישראליות מנועים מלהיכנס אליהן. היא השיגה את רוב הדגימות וסידרה אותן במעגל בתוך תבניות מתכת (חלק מהתבניות נשארו ריקות במקרים שבהם ליטביץ לא הצליחה להשיג אדמה). התוצאה הסופית של העבודה נראית כמו דגם מוקטן של שדות נהלל ומתכתבת עם עבודותיו של גל וינשטיין. וינשטיין יוצר את נופי הארץ מחומרים תעשייתיים ומשאיות מוזן ועובש, וליטביץ יוצרת "מוצר" דומה עם חומר שהוא אמנם טבעי אך מרוחק ולא מושג.

ליטביץ צועדת בעבודה זו בעקבות תיאוריה גיאוגרפית שראשיתה בעת העתיקה הגורסת שהעולם צריך להיות מאוזן ולכן חייבת להיות יבשת לא ידועה בחצי הכדור הדרומי – "טרה אוסטרליס" (על שמה היבשת אוסטרליה). התודעה של יבשת שאין אפשרות להגיע אליה התקשרה אצל ליטביץ לתודעה של אורחית ישראלית שאזורים שלמים מן העולם סגורים בפניה. מעניין לקרוא עבודה זו בהקשר לגזרה התלמודית על טומאת ארץ העמים, שנועדה למנוע התיישבות יהודית מחוץ לגבולות הארץ. טומאה זו נגזרה רק על עפר ארץ העמים, ולא על אווירה. ליטביץ פועלת פה בצורה הפוכה. אמנם נגזר עליה לא לדרוך בחלק ממדינות העולם בשל סיבות ביטחוניות ופוליטיות, אך היא טרחה והשיגה את אדמת ארץ העמים הזו ומציבה אותה פה, הכי בפנים שאפשר. ●

סיבה ומטובב

גלריה שכטר, שלוש פינת אילת, תל אביב

אוצרת: שירה פרידמן

נעילה: 2.2.2018

בוית על ידי האדם וגויס לטובת ההתפתחות האנושית. למרות ביות זה השור הוא עדיין סמל לכוח גדול, כוח שעשוי להתפרץ ברגע של חוסר בקרה.

בשנים האחרונות יצרה ריבק כמה פסלים שעסקו בשור הזה. חלקם תוך חיבור לחיות אחרות, בעיקר לאריות. המנדלה המוצגת בתערוכה שלנו לא מוסיפה חיות נוספות, אך מתעסקת בריבוי של ראש השור. ריבק לקחה שנדליר ישן ועליו פיסלה, באמצעות עיסת נייר ובאמנות אדמה ועשב, "מנדלה" העשויה מארבעה ראשי שוורים זהים. הראשים עצמה נשארו בצבע ובמרקם "טבעי" של אדמה אך קרניהם נצבעו בזהב.

ריבוי הראשים וההצמדה שלהם לגוף אחד סימטרי הופכים אותם למשהו כמעט דקורטיבי. קישוט שיושב איפשרו בין ראשי החיות המפוחצים בבתי אצילים אירופיים לבין שנדליר בורגני. אך מן הצד השני, החומריות של הפסל הזה מחזירה את הראשים אל עולם של פיסול פגאני פרהיסטורי, עולם שבו ראשי שוורים שימשו בערבוביה יחד עם גופים אנושיים, עולם שבו לפסל היה כוח עצמאי, כוח של עבודה זרה אמיתית. השנדליר, סמל לבורגנות אירופית "תרבותית", טובע בעבודה הזו בתוך מסת חומר מסוג שונה לחלוטין. את המתכת הדקה והמעודנת עוטפים גושי בוץ שיוצרים את אחת החיות החזקות בתרבות האנושית. ריבק מתעתעת פה. היא יוצרת עבודה שנשארת "יפה" ומסודרת, אך לוקחת אותה ליופי של עולמות אחרים, יופי פראי ולא מתנצל.

ריבק מציגה עבודה נוספת בתערוכה – "אופן בתוך אופן". גם עבודה זו יוצאת מתוך העולם של "מעשה מרכבה", אך הולכת לעולם חומרי שונה לגמרי. בעבודת וידאו ארט "גילגלה" ריבק צילום סטילס של גלגל צינורות השקיה שצילמה בשטח חקלאי. צורת גלגל המתכת הדהדה אצלה את הפסוק "כאשר יהיה האופן בתוך האופן" המופיע גם הוא במעשה מרכבה. כמו בעבודה הקודמת, אין כאן איזה ניסיון להגשמה. אף אחד לא חושב שהדומי המצולם הוא התיאור שאליה התכוונה הנבואה, אבל ריבק מצליחה במהלך הזה להפנות מבט מקדש אל עבר הדברים הפשוטים, אלו שבדרך כלל לא מפנים לעברם מבט שני.

בכיתוב המופיע על הקיר לצד העבודה נכתב שהעבודה מדרמה מעין חלון "רוזטה" (שושנת ויטראז') הנפוצה בכנסיות